

LA NEOLOGIA COM A MESURA DE LA VITALITAT INTERNA DE LES LLENGÜES

M. Teresa Cabré
Institut Universitari de Lingüística Aplicada
Universitat Pompeu Fabra

No hi ha dubte que el primer índici que mostra que una llengua és viva és la seva capacitat de crear noves unitats, bàsicament lèxiques. Aquesta capacitat no és gratuïta sinó plenament funcional: en la mesura que es produeixen canvis socials, la llengua s'adapta en aquests canvis i genera noves unitats per denominar-los. Les llengües mortes no tenen parlants espontanis, no tenen parlants als quals calgui expressar novetats referencials. La neologia i els neologismes no tenen sentit en les llengües mortes. És un fet excepcional, que no invalida però el que acabem de dir, que la cúria papal fa uns pocs anys elaborés *in vitro* un diccionari llatí de neologismes per poder redactar les noves encícliques on es feia referència a realitats de la vida actual, inexistent en l'època en què el llatí era una llengua viva.

El cert és que com més consolidada sociològicament està una llengua més àgil és la seva capacitat creativa i menys prudents els neologismes que es permet de generar. No preocupa si hi ha massa mots a la premsa que no són als diccionaris. Les llengües socialment i políticament fortes i consolidades imposen els nous usos de manera natural, per la seva mateixa força social. En canvi, les llengües socialment més febles, febles per causa del nombre de parlants, o per les seves condicions econòmiques i socioculturals no concordants amb el patró dominant, o per falta d'una autonomia política plena, tot i que tenen la mateixa capacitat que les consolidades per generar neologismes, són molt més prudents a fer-ho, o almenys ho són els seus parlants quan n'han de fer un ús públic i formal. Aquesta prudència creativa dels parlants de llengües en aquestes situacions pot raure de vegades en la inseguretat que l'ús de formes noves pot produir per una falta de domini del sistema lingüístic i sobretot dels seus registres funcionals. D'altres vegades, però, és causada per una censura social sistemàtica davant de qualsevol transgressió involuntària de la correcció o, encara més, per una concepció excessivament rígida de la norma correcta i una uniformització funcional del sistema de la llengua.

En qualsevol cas, però, qualsevol llengua viva i amb voluntat de continuar sent-ho, ha de ser creativa fins i tot amb el risc de desfigurar parcialment la seva genuïnitat. Si s'han d'acceptar com a fets naturals que les llengües evolucionin i que el contacte

entre les llengües generi interferències entre elles, també cal entendre que és natural que una llengua viva creï noves unitats lèxiques per adaptar-se als canvis socials o simplement per augmentar els seus usos expressius.

La neologia es pot produir de manera espontània o de forma planificada. En el primer cas es tracta d'un acte individual; la neologia planificada, encara que també pot ser individual, és bàsicament institucional. La neologia espontània es produeix per alguna de les dues raons següents: denominar un concepte nou sense nom, o introduir una variació estilísticament marcada en el sistema de denominació. La neologia planificada és sempre un acte reflexiu que es proposa dotar una llengua de recursos d'expressió i comunicació propis; per tant, té com a fita primordial la preservació d'una llengua, i utilitza com a base de la seva activitat les nocions de norma i de genuïtat lingüística.

Al costat d'aquests dos tipus de neologia, planificada i espontània, que s'explica per la naturalesa del seu procés de creació, si tenim en compte l'àmbit d'ús dels neologismes, podem distingir entre la neologia general, pròpia dels usos de tots els parlants, i la neologia especialitzada (*neonímia*), pròpia dels usos especialitzats.

En aquesta ponència em proposo tractar la noció de vitalitat interna de les llengües a través de l'anàlisi dels processos que descriuen les seves creacions lèxiques. Exposaré aquest tema analitzant els neologismes catalans 'espontanis', procedents de l'Observatori de Neologia els 10 anys del qual celebrem, i els planificats, procedents dels neologismes establerts pel Termcat i difosos en la publicació *Full de neologismes*, i més tard recollits en el *Diccionari de neologismes*.

Una primera revisió d'aquest tema es va presentar com una ponència conjunta de Cabré, Bayà, Bernal, Freixa, Solé i Vallès al col·loqui *La néologie ibérique*, organitzat per la Universitat de París IV-Sorbonne i celebrat a París els dies 25-26 de maig de 1998. En aquesta ocasió em proposo de continuar l'exploració del tema sobre la base de les dades que en aquella ocasió vam analitzar, centrant-me bàsicament en la noció de vitalitat interna de les llengües i en les mesures que permetrien avaluar-la.

1. Supòsits de partida

Aquest treball parteix d'una sèrie de supòsits que considero important d'explicitar prèviament:

- a) Parteixo de la base que totes les llengües són aptes per expressar-ho tot, però que no totes es troben en el mateix estadi de desenvolupament. Si la capacitat de les llengües és una condició del seu sistema gramatical, el seu desenvolupament depèn de les condicions socials, econòmiques i polítiques de les col·lectivitats que les parlen.

- b) Concebo el desenvolupament lingüístic tant en relació al codi com a l'estatus d'una llengua. Una llengua està ben dotada quan disposa de tots els recursos necessaris per expressar totes les idees en qualsevol circumstància de comunicació; no ha de recórrer doncs als recursos d'una altra llengua per expressar un tema o adequar-se a una situació. Una llengua està plenament normalitzada quant a l'estatus si és emprada de manera espontània en totes les situacions socials de comunicació i expressió, individuals i col·lectives, públiques i privades, formals i informals.
- c) Penso que les llengües que no disposen d'una situació de compleció quant al codi ni de plenitud quant a l'estatus requereixen mesures externes de consolidació. Des del punt de vista del codi, aquestes mesures consisteixen en la creació de recursos gramaticals de tot tipus (lèxics, terminologia, elaboració de registres específics, directrius normatives, etc.), i també en la fixació de les formes estàndard. L'elaboració de neologia planificada, concentrada sobretot en la terminologia, és el procés d'establiment i fixació del lèxic especialitzat amb una doble funció: la fixació de les formes estàndard i la reducció de la varietat denominativa atribuint cada variant a un registre.
- d) Considero que aquestes mesures externes de suport a les llengües permeten refermar-les en una etapa determinada del seu procés de normalització, però si esdevenen permanents són indicatiu que la llengua no ha adquirit un grau suficient de vigor intern (producció espontània de recursos genuïns per part dels parlants i usos espontanis i naturals en totes les situacions) que assegurï la seva continuïtat i plenitud. La neologia planificada és una mesura externa que pretén estimular el vigor de la llengua.
- e) Finalment, assumeixo que si la neologia planificada es proposa de no esdevenir permanent, ha de conèixer els recursos que amb més força i espontaneïtat utilitza la col·lectivitat parlant, analitzar-los, i, si els considera convenients, explotar-los al màxim en les seves creacions, per així promoure'ls i confiar a poc a poc la creació de recursos estables a la pròpia comunitat.

Amb aquests supòsits i centrant-me en la llengua catalana, em formularé a continuació quatre qüestions sobre el tema, que tractaré de respondre en aquesta ponència:

- 1) La primera: Hi ha relació en el cas del català entre la neologia espontània i la neologia planificada quant als processos lèxics (formació, creació o manlleu) i recursos (prefixació, sufixació, composició, sintagmació, acronímia, escurçament, etc.) que utilitzen?

- 2) La segona: En cas que n'hi hagi, quins són els processos lèxics predominants que fan servir? En cas que no n'hi hagi: quins processos són els més importants en cada tipus de neologia? I si coincideixen els processos, també coincideixen els recursos que fa servir cada procés?
- 3) La tercera: Els processos lèxics predominants de cada tipus de neologia (si són diferents), són els més adequats per respondre a les necessitats de cada mena de situació?
- 4) La quarta: Com se sap si una llengua té vitalitat interna? Es pot analitzar la vitalitat interna d'una llengua a través de l'anàlisi de la neologia que produeixen espontàniament els seus usuaris? Quins són els processos i recursos de creativitat lèxica que demostren més explícitament la vitalitat interna d'una llengua? Aquests processos i recursos són els predominants en neologia espontània? I en neologia planificada?

2. El corpus de dades

Les dades que utilitzo en aquest treball procedeixen de la descripció experimental que he esmentat i es distribueixen en dos subcorpus: un de neologia espontània i un altre de neologia planificada.

El corpus de neologia espontània està constituït per una mostra de 5.328 neologismes catalans procedents de l'Observatori de Neologia de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra, mostra extreta de la base de dades neològiques per al català (1989-1998), i concretament les que corresponen a l'any 1995. Cal precisar que l'adjectiu *espontani*, *espontània* s'ha de prendre amb una certa reserva per tal com la premsa catalana està molt mediatitzada pels serveis de correcció i supervisió lingüística de l'empresa que la produeix.

El corpus de neologia planificada el constitueixen 1.680 unitats lèxiques procedents del *Full de difusió de neologismes* (1988-1994) editat pel Termcat amb la finalitat de difondre la terminologia normalitzada. Es van excloure de la mostra els 22 termes dels *Fulls* que porten la marca de terme rebutjable, i es van agrupar les àrees temàtiques en dinou tipus per facilitar l'estudi posterior.

3. L'anàlisi

Tenint en compte la formació dels neologismes podem distingir entre tres tipus de processos: la creació, la formació i el manlleu.

Els neologismes de creació són unitats lèxiques que han estat elaborades *ex novo* aprofitant, això sí, els esquemes fonològics que segueixen les unitats lèxiques de la llengua que els acull. Es tracta d'unitats semànticament opaques de caràcter idiosincràtic, no interpretables si no es coneixen específicament. En el corpus analitzat no se n'ha trobat cap cas, la qual cosa és un fet normal, ja que només apareixen amb una certa constància en el discurs publicitari.

Els neologismes de formació són unitats lèxiques de caràcter semipredictible, formades a partir dels recursos morfològics, sintàctics, fonològics i semàntics que ofereix el sistema i sempre sobre la base de la utilització d'un lexema o un formant culte preexistent.

Dins del procés general de formació distingim quatre tipus de recursos de formació de neologismes: morfològics, sintàctics, fonològics i semàntics. Els recursos morfològics són la derivació per prefix, la derivació per sufix i la composició. Dins dels processos sintàctics distingim la conversió sintàctica i la combinació sintagmàtica. Els recursos fonològics són la reduplicació i l'abreujament. Finalment, entre els recursos semàntics tenim els fenòmens d'analogia, d'ampliació, de reducció i de canvi de significat de paraules ja existents.

Els neologismes de manlleu són unitats lèxiques que procedeixen d'altres sistemes, que s'incorporen en una llengua directament o després d'alguna adaptació que pot ser de caràcter gràfic i/o fonètic i/o morfològic.

En aquest treball, prioritzarem els processos generals de neologització (formació i manlleu) per poder mesurar el grau de vitalitat de les llengües, i relativitzarem, en canvi, els recursos de cada procés. Però per poder respondre a les dues primeres qüestions que ens hem plantejat:

- la primera: Hi ha relació en el cas del català entre la neologia espontània i la neologia planificada quant als processos lèxics (formació, creació o manlleu) i recursos (prefixació, sufixació, composició, sintagmació, acronímia, escurçament, etc.) que utilitzen?
- i la segona: En cas que n'hi hagi, quins són els processos lèxics predominants que fan servir? En cas que no n'hi hagi: quins processos són els més importants en cada tipus de neologia? I si coincideixen els processos, també coincideixen els recursos que fa servir cada procés?

també haurem de tenir en compte dades sobre els recursos que s'utilitzen en cada tipus de procés neològic.

3.1. La neologia espontània

Els processos que han donat lloc als neologismes espontanis es distribueixen de la manera següent:

neologismes de formació	4.196	78,76%
neologismes de manlleu	1.132	21,24%
TOTAL	5.328	100%

3.1.1. *Neologismes de formació*

El conjunt dels neologismes formats a partir dels elements lingüístics que ofereix el propi sistema de la llengua han utilitzat diversos recursos de formació com mostren les dades següents:

prefixac
manlleu
sufixac
composició cul
composic
sintagmac
semàntic
altr
convers
trunca

Aquests neologismes de formació tenen les següents categories:

Ara bé, les categories de les unitats neològiques no es corresponen regularment amb els tipus de recursos de formació, sinó que predomina una o altra categoria segons el recurs que s'ha fet servir per formar-les, com mostra el quadre següent:

	N	A	V	Adv	Altres
prefixació	41,53%	49,11%	9,11%	0,08%	0,16%
sufixació	47,6%	44,9%	7,3%		
composició	84,12%	15,38%	0,50%		
comp. culta	54,68%	37,48%	7,83%		
sintagmació	77,62%	3,72%	8,81%	9,83%	
conversió	53,24%	24,67%	22,07%		
semàntics	67,03%	30,40%	2,57%		
truncació	81,13%	16,98%	1,88%		
altres	65,00%	16,87%	17,5%	0,62%	
manlleus	81,89%	12,10%	0,44%		5,56%

Categorias	número	%
Noms	60,79	15
Adjectius	31,04	246
castellà		21,75
Verbs	6,56	29
francès		11,39
Adverbis	0,56	
latí	3,12	
Altres	1,25	
italià		2,93
altres		3,15
TOTAL	1.152	100

3.1.2. Neologismes de manlleu

Els manlleus del corpus de neologia espontània han estat quantificats tenint en compte la llengua de què procedeixen:

¹ Es tracta de locucions llatines no presents, per raons òbvies, als diccionaris, que d'acord amb el concepte de neologia propi de l'Observatori (la presència en un corpus lexicogràfic d'exclusió) s'ofereixen com a neologismes.

3.2. *La neologia planificada*

L'anàlisi dels processos que han donat lloc als neologismes planificats corresponen a les dades següents:

3.2.1. *Neologismes de formació*

Com en el cas anterior, els neologismes generats pels processos de formació utilitzen discriminadament els diferents recursos del sistema:

I tampoc es distribueixen regularment pel que fa a les categories gramaticals:

sintagma
manlle
sufixa
composició c
semànt
lexicalitza
composi
prefixa
conver
trunca
alt

Ni menys encara si es tenen en compte conjuntament les categories i els recursos de formació que els descriuen:

	N	A	V	Adv	altres
prefixació	60,53%	2,63%	36,84%		
sufixació	73,94%	18,62%	7,45%		
composició	100%				
comp. culta	81,42%	16,94%	1,64%		
sintagmació	93,60%	0,32%	4,64%		
conversió	29,73%		67,57%	2,70%	
manlleus	94,20%	0,36%	2,90%		2,54%
semàntics	72,35%	2,94%	24,71%		
lexicalització	94,23%	5,77%			
truncació	100%				
altres	93,10%	3,45%	3,45%		

3.2.2. Neologismes de manlleu

llengua	nombre manlleus	nombre neologismes
anglès	161	10,86
castellà	10	1,44
francès	44	13,40
italià	4	1,44
altres	37	13,40
TOTAL	276	100

4. Processos lèxics predominants de cada tipus de neologia

Ens preguntàvem a l'inici, quins processos són els més importants en cada tipus de neologia. Les dades que hem presentat en l'apartat anterior ens permeten arribar als resultats següents:

4.1. Neologia espontània

En neologia espontània, els processos de formació més productius (deixant de banda els manlleus) són la prefixació (23,27%) i la sufixació (17,94%), seguits curiosament de la composició culta (13,42%) —que no semblava que hagués de ser un dels mecanismes més productius dins la neologia espontània—, i, ja més lluny, de la composició (8,05%) i la sintagmació (5,54%). Finalment són molt poc significatius els percentatges corresponents a la resta de recursos:

La neologia espontània forma majoritàriament N (60,79%) seguits dels A (31,04%). Els verbs són escassos (6,36%), i els adverbis, imperceptibles:

Dins de la prefixació predominen lleugerament els adjectius sobre els noms (49,11% vs. 41,53%), i en la sufixació, els noms sobre els adjectius (47,6% vs. 44,9%). El predomini dels substantius sobre els adjectius, en canvi, és significatiu en la resta de recursos i processos:

prefixació	0
sufixació	3
composició culta	13,42
composició	8,05
sintagmació	5,54
truncació	
manlleus	
composició patrimonial	

Els manlleus, que representen el 21,25%, procedeixen majoritàriament de l'anglès (amb un 54,21% del total), seguit del castellà (21,75%), i ja amb uns percentatges menors, de les altres llengües —francès (11,39%), llatí (6,57%) i italià (2,93 %):

Una dada interessant que s'extreu de l'anàlisi dels manlleus documentats en aquesta mostra —i una de les característiques de la neologia espontània— és que aquest tipus d'unitat lèxica presenta un grau de variació important, que pot ser ortogràfica o tipogràfica —presència/absència de guionet, reduplicació o no de la consonant líquida en frontera de forma prefixada, etc.— o morfològica —alternança de gènere, per exemple.

4.2. Neologia planificada

L'anàlisi de les dades de neologia planificada mostra que la sintagmació és el recurs de formació de neologismes més productiu en la neologia planificada, seguida a una certa distància per la sufixació, la composició culta, la neologia semàntica i els claus. Els altres processos de formació (composició, prefixació, conversió i truncació) són molt poc significatius.

manlleus (21,053%)	
anglès	58,33%
castellà	21,75%
francès	14,09%
llatí	6,57%
italià	2,93%

Els diferents recursos de formació tenen una productivitat diferent segons les categories gramaticals. Tret de la conversió sintàctica, es formen majoritàriament noms. Hi ha alguns recursos que, fins i tot, només formen noms, com la composició i la truncació. La conversió, per la seva banda, tot i la seva poca importància quantitativa, és l'únic recurs que crea majoritàriament verbs (67,57% de verbs enfront d'un 29,73% de noms).

Els manlleus, que constitueixen un 16,43% del total de neologismes que apareixen als *Fulls*, procedeixen majoritàriament de l'anglès (58,33% del total), seguit a distància pel francès (15,94%) i el castellà (10,86%):

Hi ha un percentatge significatiu de manlleus no adaptats al català (66,67% del total de manlleus). Moltes vegades, els manlleus no adaptats gràficament apareixen com a sinònims complementaris d'altres neologismes creats a partir de recursos de

formació de mots diferents (per exemple, *airbag* (indústria), sinònim complementari de *coixí de seguretat*; *basket-average* (esports), sinònim complementari de *mitjana de punts*; *driver* (informàtica), sinònim complementari de *programa de control*). En algunes ocasions, fins i tot, aquests neologismes manlevats es consideren formes rebutjables i, en lloc seu, es proposen neologismes formats per altres processos (*trekking*, forma rebutjable per *tresc*; *sacada*, forma rebutjable per *servei*).

L'àrea temàtica on trobem més manlleus és la d'esports, amb molta diferència respecte de les altres, seguida de l'àrea de física i química, que és la que conté un percentatge més elevat de manlleus (57,6%) que s'explica pel fet que tots els manlleus d'aquesta àrea corresponen a unitats internacionals de mesura (*hertz*, *ohm*, *volt*, etc.).

Una part d'aquests manlleus (el 33,33% del total) han estat adaptats gràficament al català i, per tant, integrats plenament en el sistema de la llengua per tal com permeten generar la forma de plural en el cas dels noms i poden servir de base per a la formació de nous derivats.

La comparació del percentatge de manlleus en relació amb els altres processos de formació de termes dins de cada àrea permet extreure conclusions interessants sobre la importància dels manlleus en la neologia planificada i permet també relativitzar els resultats del percentatge de manlleus d'esports² en relació a la totalitat dels manlleus, que tot i ser molt alta, si la considerem en relació als processos de formació de termes nous en l'àrea d'esports, és molt més relativa, tan relativa que podem afirmar que la majoria dels neologismes esportius normalitzats pel Termcat ho han estat pel procediment de la formació, i no de l'acceptació, adaptada o no, del manlleu.³

No volem fer en aquesta ocasió més valoracions qualitatives sobre els manlleus en neologia terminològica planificada, que es poden trobar en l'article esmentat més amunt (Cabré et al. en premsa), però sí que volem valorar que en la terminologia catalana al darrere de l'acceptació o refús de formes manllevades, al darrere de l'acceptació de manlleus com a formes úniques o com a formes complementàries hi

---

² El percentatge espectacular de manlleus de l'àrea dels esports s'explica per la gran quantitat de dades d'aquest àmbit que es van haver de normalitzar en ocasió dels Jocs Olímpics de 1992.

³ En l'àrea de física i química, que només representava un 6,7% de la totalitat dels manlleus, la relació d'aquest procés de neologització amb el procés de formació dona un avantatge molt alt al procés de manlleu, percentatge que, tot i que superficialment conduiria a dir que aquest és un àmbit molt poc català quant a la neologització, s'explica en comprovar la gran quantitat de símbols internacionals, i doncs, uniformes en totes les llengües que s'hi donen. Això també succeeix en l'àrea de la indústria on apareixen molts manlleus rebutjables que corresponen a noms comercials de productes i s'ofereix com a recanvi una paràfrasi definidora del producte (es rebutgen *Cello* i *Cel'lo* davant de *cinta adhesiva*, o *Tipp-Ex* davant de *líquid correctiu*, etc.).

ha una coherència, que l'expressen els principis explicitats a la introducció del *Diccionari de neologismes* publicat el 1997:

«El Consell Supervisor ha aprovat, sempre que ha estat possible, una alternativa catalana a les formes manllevades de les altres llengües. En els casos en què el manlleu tenia un ús molt arrelat s'ha mantingut com a forma secundària del terme català, amb la grafia original, per a facilitar als especialistes la identificació del concepte tractat i amb la intenció que la proposta neològica catalana pugui substituir-lo progressivament en l'ús (*fricofília* sin. comp. *frotteurisme*). Quan no s'ha arribat al consens necessari per a garantir la viabilitat d'una proposta alternativa, s'ha intentat adaptar el manlleu a la grafia catalana (*borderó*, del francès *bordereau*), si no hi havia cap raó que ho desaconsellés, com ara la manca de tradició d'adaptació en una àrea d'especialitat determinada, l'ús en un àmbit molt restringit, o bé que l'adaptació fes irrecognoscible el terme.» (Termcat 1997: 9-10)

5. Relacions entre la neologia espontània i la planificada

La pregunta a la qual voldríem respondre en aquest apartat és la següent: hi ha relació en el cas del català entre la neologia espontània (NE) i la neologia planificada (NP) quant als processos lèxics (formació, creació o manlleu) i recursos (prefixació, sufixació, composició, sintagmació, acrònima, escurçament, etc.) que utilitzen?

	NE	NP
neologismes formats	7,70%	8,75%
manlleus	21,24%	16,43%
TOTAL	100%	100%

Per donar una primera resposta a aquesta qüestió s'ha fet una anàlisi comparativa de les dades de neologia espontània i neologia planificada prenent com a base els processos generals de neologització i també els recursos més específics dins de cada procés. Aquesta anàlisi dona els següents resultats:

La comparació entre les dades de neologia espontània i neologia planificada en relació als dos processos generals de neologització dona una equivalència aproximada entre els dos tipus de neologia que ens duu a concloure que en català, situats en el nivell dels grans processos de formació, tant la neologia espontània com la planificada tendeixen a realitzar-se a través de la utilització de regles i recursos propis del sistema lingüístic.

En canvi, si ens situem en l'esquema dels recursos trobem que hi ha dos processos que fan divergir notòriament els dos tipus de neologia: la prefixació i la sintagmació; però que, pel que fa a la resta, amb l'excepció dels recursos semàntics que cal relativitzar, les divergències són molt escasses:

Si comparem a continuació les dades dels dos tipus de neologia tenint en compte les categories gramaticals que les descriuen, observem que, si bé hi ha una diferència important entre el percentatge de noms en un i altre tipus de neologia, el que més les separa són els adjectius. En neologia planificada no hi ha pràcticament neologismes adjectius, mentre que són molt freqüents en l'espontània:

categoria gram
Prefixació
Manlleus
Suffixació
Composició cult
Composició
Sintagmació
conversió
semàntics
truncació
altres

I si comparem els resultats que dona l'anàlisi dels manlleus en ambdós tipus de neologia, observem que no s'aprecia cap diferència important:

5.2. Valoració qualitativa

Per relativitzar o bé emfasitzar els resultats quantitius de la comparació entre els dos tipus de dades neològiques, cal d'entrada precisar alguns aspectes específics que singularitzen cada corpus de dades.

Els dos subcorpus són comparables pel fet que són corpus d'unitats neològiques, però presenten entre ells dues grans diferències que cal precisar: una de tipus quantitatiu i una altra de tipus qualitatiu. La diferència quantitativa es refereix al fet que el corpus de neologia planificada correspon a un terç de les dades del corpus de neologia espontània. La de tipus qualitatiu és que el corpus de neologia espontània és majoritàriament de llengua general, tot i que els diaris inclouen seccions d'informació especialitzada, mentre que el de planificada és un corpus de neònims, tot i que, per les característiques del que a Catalunya, i als països amb processos de normalització de la llengua en el seu conjunt, s'entén que és la terminologia, hi ha termes que corresponen a àrees més pròximes a l'activitat quotidiana i als interessos socials generals que no pas als àmbits pròpiament especialitzats.

llengua	NE	NP
anglès	54,21%	58,33%
castellà	21,75%	10,86%
francès	11,39%	15,94%
llatí	6,57%	0,72%
italià	2,93%	1,44%
altres	3,15%	3,40%

Fetes aquestes distincions, comparats els processos de neologia formal en relació amb els manlleus en els dos corpus, presentaré a continuació només una petita part dels comentaris que es poden desprendre de les dades.

En primer lloc, constatem que tant en la neologia espontània com en la planificada la neologia formal predomina clarament (en neologia formal un 78,7% en NE vs. un 84,4% en NP; i en neologia de manlleu, un 21,2% en NE vs. un 16,4% en NP).

En segon lloc, comparats els dos corpus en relació a les categories gramaticals, observem que, com era d'esperar, en la neologia planificada, la gran majoria de neologismes corresponen a substantius, en coherència amb la funció denominativa predominant dels termes. Amb tot, cal destacar petits percentatges de verbs (8,10%), que superen fins i tot el percentatge de verbs de la neologia espontània, que corresponen a nombrosos casos de fraseologia, sobretot en alguns àmbits; per exemple, en dret (*citar a termini*), en informàtica (*fer (un) clic*) o en esports (*trencar*

el servei). Aquesta presència correspondria a la concepció més comunicativa de la terminologia que les llengües en processos de normalització necessàriament han d'assumir, en contrast amb les llengües internacionalment consolidades. En la neologia espontània, els substantius també són majoritaris, però comparteixen la preeminència amb els adjectius; de manera que la resta de categories gramaticals presenta uns resultats molt similars als de la neologia planificada.

En tercer lloc, constatem que el procés més productiu en neologia espontània (prefixació) té uns valors molt baixos en neologia planificada; i el procés més productiu en neologia planificada (sintagmació) té uns valors molt baixos en neologia espontània. Aquests resultats són totalment lògics. La sintagmació és el recurs de formació més transparent i predictable, fora dels aspectes de metaforització, que tenen les llengües, de forma que els sintagmes descriptius de caràcter neològic arriben a ser imperceptibles com a innovacions. Per aquesta raó, una política de la llengua que tingui en compte la viabilitat social dels neologismes, que vulgui dur a terme una política de genuïtat i que es proposi com a objectiu més important la implantació en l'ús de les formes normalitzades, ha de comptar molt amb aquest recurs per neologitzar les innovacions conceptuals, fent-lo en molts casos correspondre a manlleus molt arrelats que desitjaria poder refusar. La prefixació neològica és alta en neologia espontània, i no en planificada, perquè regularment els prefixos aplicats a bases lèxiques no produeixen una unitat referencial efectivament nova, i a més, el criteri de neologicitat emprat en els observatoris (l'ús d'un corpus lexicogràfic d'exclusió) ha de tenir en compte que en els diccionaris no hi solen figurar les paraules prefixades predictibles i, en canvi, és un recurs molt important en la cerca de creativitat i expressivitat.

En quart lloc, observem que els percentatges de neologismes formats per composició culta és més gran en neologia espontània que en neologia planificada. Però aquest desequilibri incoherent en favor de la composició culta en neologia espontània és només aparent, perquè dins d'aquest recurs de formació s'hi inclouen una gran quantitat de mots que no són cultismes, sinó que han estat formats expressament per imitació dels processos de composició culta amb una finalitat més aviat expressiva que no pas referencial.

En cinquè lloc, el nombre de manlleus en neologia espontània és només molt poc més alt que en neologia planificada. La raó principal per la qual el percentatge sigui tan semblant i no sigui en canvi superior el que correspon als neologismes espontanis, produïts al marge de qualsevol mesura política de la llengua, es pot deure al fet que s'han comptabilitzat totes les unitats manllevades (independentment que es tracti de manlleus normalitzats com a entrada principal o com a sinònim complementari, al costat d'un neologisme format per algun dels recursos propis de la llengua, un

51% del total de manlleus de la neologia planificada). És a dir, que el percentatge força elevat de manlleus posa de manifest una determinada política de normalització terminològica: vehicular el neologisme manllevat al costat d'un neologisme format a partir dels recursos propis de la llengua.

En sisè lloc, la comparació dels manlleus per llengües permet afirmar que aquests procedeixen gairebé de manera exclusiva de l'anglès tant en un cas de neologia com en l'altra. En canvi, el percentatge de manlleus del castellà és major en la neologia espontània, ja que es tracta de manlleus molt lligats a la neologia expressiva o estilística, i fins i tot a formes argòtiques (tipus de neologia no rellevant per a la neologia planificada).

I finalment, remarquem que en neologia espontània els manlleus presenten un grau de variació formal molt important, és a dir, conviuen en el corpus diverses formes per a un mateix neologisme manllevat (manlleu no adaptat, al costat del manlleu adaptat a formes diverses). En canvi, en la neologia planificada els manlleus normalment no presenten variació, sinó una única solució que és o bé la forma adaptada (66,67%) o bé la literal (33,33%). Són una excepció a aquesta afirmació algunes unitats de mesura que presenten dues formes alternatives.

Ens demanàvem a l'inici d'aquest text que, si constatàvem que els processos lèxics predominants en cada tipus de neologia eren diferents, aquesta diferència podia explicar-se perquè fossin els més adequats per respondre a les necessitats de cada mena de situació.

Però per respondre'ns cal que tinguem presents no només les diferències entre els dos corpus analitzats, que ja les hem presentades abans, sinó també les finalitats de cada tipus de neologia. La neologia espontània sol ser més motivada per aconseguir l'expressivitat en la comunicació, que no pas perquè sigui el fruit de la reflexió conscient d'una mancança denominativa en el sistema lingüístic. En canvi, en neologia planificada, si es proposa una nova denominació, és perquè existeix una necessitat denominativa per falta de denominació real entre els usuaris o per adequar-se a les línies polítiques de normalització lèxica que intenta anar cap a la consecució d'un determinat model de llengua. Aconseguir l'èxit d'implantar el neologisme en l'ús és, en neologia planificada, una fita indispensable. D'aquí que s'analitzin moltes possibilitats i se'n consideri la seva viabilitat abans de decidir una proposta.

L'èxit de la neologia institucional també depèn de les mesures d'implantació i de les vies d'implantació utilitzades, normalment també de tipus institucional: l'escola, els mitjans de comunicació i l'Administració, i poden ser fins i tot objecte de mesures coercitives per als col·lectius que depenen de l'Administració. En canvi, l'èxit de la neologia espontània, que és molt més efímera, rau en el fet d'haver cridat l'atenció,

si això era el que es proposava el seu creador, o de permetre referir-se a una idea manipulada conceptualment en relació a la idea literal. En la neologia espontània, si es tracta d'una creació inconscient que fa el parlant, els recursos més emprats són els morfològics, els sintàctics o els semàntics propis del sistema i, entre aquests, els més habituals en la llengua en general. Per aquesta raó, les noves creacions passen molt sovint desapercebudes. Si la neologia espontània vol ser expressiva, els recursos més habituals són els que tenen més visibilitat, com per exemple el manlleu no adaptat o les formacions volgutament anòmales formades per analogia.

Això explica doncs que la neologia planificada utilitzi els recursos més fàcilment implantables en l'ús: la sintagmació descriptiva i el manlleu en el cas d'usos molt arrelats, i que faci circular paral·lelament l'adopció d'un manlleu amb una unitat formada per qualsevol dels recursos de formació del sistema lingüístic, a fi que siguin els usuaris els qui decantin l'adopció d'una forma única.

6. Processos i vitalitat

La darrera qüestió que ens hem proposat de respondre és si es pot saber si una llengua té vitalitat interna i com es podria mesurar.

6.1. Eix de vitalitat

Partim de la hipòtesi, tant en aquest treball com en l'anterior ja citat, que el grau de vitalitat interna d'una llengua es pot mesurar, lògicament només en neologia espontània, a través de l'anàlisi de la freqüència d'utilització dels processos i recursos de neologització, considerant que els diversos processos neològics s'organitzen en un eix que representa diferents graus d'activitat per part del parlant i es correlacionen amb el diferent valor de genuïnitat del recurs que s'utilitza en cada procés. El pol de màxima vitalitat interna l'ocuparien els processos de formació que utilitzessin els recursos més vius actualment, i el de mínima vitalitat, els fenòmens de manlleu.

Ara bé, sembla raonable pensar que entre un i altre pol hi ha graus intermedis que es distribueixen de més a menys, de forma que aquells processos que impliquen una major activitat (mesurada en termes de participació de l'usuari en la formació del neologisme) ocuparien un nivell més pròxim al pol de màxima vitalitat que els que reclamen una actitud més passiva de l'usuari.

D'acord amb aquesta idea, pel que fa a la neologització per manlleu s'establiria un eix representat pels valors intermedis següents:

En relació als recursos de formació, aquests graus intermedis no són tan fàcils d'establir, i encara menys discriminar entre determinats recursos. D'entrada podem dir que per mesurar el diferent valor de vitalitat dels diversos recursos de formació cal tenir en compte almenys dos elements: d'una banda, les peces lèxiques o morfològiques que mou cada un dels recursos (en una regla de derivació hi participen almenys una base lèxica i un afix; en una de composició, almenys dues bases lèxiques, i en la composició culta, almenys un formant savi); d'altra banda, el grau d'activitat que implica la utilització d'un recurs en si mateix (la derivació vs. la composició; dins de la derivació la sufixació vs. la prefixació; dins de la composició la patrimonial vs. la culta, etc.).

Davant d'aquests paràmetres, intuïm que el fet que el parlant utilitzi en la formació de nous mots elements morfològics genuïns del sistema o manllevats d'una altra llengua deu requerir un grau diferent d'esforç per part seva, fet que podria indicar que com més gran sigui l'activitat del parlant més alt és el nivell de vigor lingüístic. Però crec que per poder dur a terme un estudi seriós sobre aquest tema, s'haurien d'establir unes proves de caràcter psicològic rigoroses i objectives que donessin a cada recurs del procés de formació de neologismes un valor determinat ben fonamentat. Si considerem que, en els processos de formació de neologismes, els parlants formen les noves paraules a partir de la imitació d'esquemes interioritzats psicològicament, s'hauria de poder establir si imitar un esquema de derivació implica més o menys activitat que aplicar-ne un de composició.

6.2. Vitalitat i neologia espontània

Per manca d'aquestes proves, em limitaré a analitzar en aquest apartat els percentatges que ofereixen els grans processos de neologització per mesurar la vitalitat interna de la llengua catalana. Atès que no s'ha detectat en els corpus analitzats cap cas de creació *ex nihilo*, aquests processos es redueixen a la formació i al manlleu.

Cenyint-me doncs en aquests dos processos, no penso que hi hagi gaires dubtes per poder afirmar d'una banda que formar un mot a partir dels recursos que ofereix el propi sistema de la llengua és molt més costós, quant a l'activitat que implica per part del parlant, que no pas manllevar-lo ja format d'una altra llengua; i que si un parlant és capaç de formar activament una unitat, demostra que coneix el sistema de la llengua.

Si, d'altra banda, en un conjunt de neologismes espontanis hi ha un percentatge prou significatiu de neologismes formats a partir dels recursos de la pròpia llengua, això indica que la llengua en qüestió, representada per l'activitat dels seus parlants, té un nivell de vitalitat interna prou acceptable. Per contra si el percentatge de manlleus o de calcs en neologia espontània supera el de neologismes de formació, el grau de vitalitat d'una llengua és tan feble que el seu futur és incert.

D'acord amb aquesta idea i comparant les dades procedents de l'anàlisi del corpus de neologia espontània (tenint en compte la reserva que tenim davant de la neologia espontània de la premsa pel fet que no és totalment espontània sinó que està mediatitzada pel servei de revisió del diari), considerem que la llengua catalana posseeix un grau de vitalitat interna acceptable ja que el percentatge de les unitats formades amb els recursos del propi sistema és bastant superior al de les manlevades d'altres llengües (78,7% vs. 21,2%).

Això no obstant, si exclouem dels processos de formació el conjunt format per les unitats prefixades (1243 unitats) per tal com no condueixen a formacions lèxicament estables, observem que el percentatge de mots sufixats i compostos patrimonials, que són els més indicatius de l'activitat de formació lèxica, cobreixen només un 25,9% dels casos neològics, enfront d'un 21,2% de manlleus, comparació que mostra una situació molt menys optimista del que fan suposar les dades considerades en bloc.

6.3. Vitalitat i neologia planificada: política neològica de la terminologia

Ens proposem a continuació donar resposta a la qüestió de si l'activitat neològica planificada aprofita al màxim els recursos que representen més evidentment els índexs de vigor de la neologia espontània.

Com hem pogut observar, els processos de creació de neologismes són semblants en els dos tipus de neologia, però, en canvi, el grau de productivitat de cadascun dels recursos de formació és molt diferent. Analitzats els recursos predominants en neologia planificada i comparats amb els de neologia espontània, constatem que els percentatges corresponents a la sufixació i la composició en bloc no coincideix en els dos tipus de neologia: al conjunt format per la sufixació i la composició patri-

monial, li correspon un 25,9% en neologia espontània, i només un 13,8% en neologia planificada. Aquesta dada permet dues lectures: la primera, que en neologia planificada els recursos més genuïns de lexicalització neològica que ofereix el sistema de la llengua no s'aprofita; i la segona, que tenint en compte que la neologia planificada del corpus analitzat és neonímica, aquests dos recursos han de combinar-se amb la formació culta i la sintagmació per poder afirmar que no tenen cap representativitat.

L'adjunció d'aquests dos recursos de formació (sintagmació, 37,2%; composició culta, 10,8%) al conjunt integrat per la sufixació i la composició patrimonial, dóna com a resultat un percentatge del 61,9%, percentatge que visualitza com la neologia planificada intenta impulsar un nivell de genuïtat en les solucions neològiques que la neologia espontània no produeix per si mateixa.

7. Conclusions

Ens hem proposat a l'inici d'aquesta exposició d'analitzar quatre qüestions sobre la neologia que conduïen globalment a saber si la llengua catalana tenia prou vitalitat interna per poder considerar que, almenys pel que fa a l'activitat dels seus parlants, la seva supervivència estava garantida.

Per arribar a aquest objectiu, hem establert dos subcorpus d'anàlisi: un de neologia espontània i un altre de neologia planificada.

Hem denominat espontanis els neologismes de premsa seguint la terminologia de Boulanger, tot i saber que les unitats no codificades per la norma que apareixen a la premsa deuen ser moltes més que les que hi surten efectivament un cop el text del diari ha passat pel control dels serveis d'edició i postedició. Els hem analitzat quantitativament per tipus i aquesta anàlisi ens ha donat dades interessants que mostren que els processos de formació de mots van molt per davant dels processos de manlleu, fet que es pot interpretar com que existeix voluntat de fer perviure la llengua catalana en la seva integritat lingüística genuïna.

Hem contrastat les dades de neologia espontània amb dades procedents d'un corpus de neologia planificada, centrada en la terminologia, de caràcter institucional i controlat, per observar si els processos i recursos que s'usaven predominantment en neologia espontània eren els mateixos que s'usaven en neologia planificada. Tot i les diferències qualitatives dels dos tipus de dades, hem constatat que, efectivament, també en la neologia planificada hi ha una gran voluntat de conservar la fesomia de la llengua per damunt d'omplir-la de manlleus procedents de llengües alienes. Fora dels recursos de prefixació i sintagmació, els dos tipus de neologia coincideixen bastant en els seus resultats.

Finalment hem partit del supòsit que la vitalitat d'una llengua es nota per la fidelitat que poden mostrar els seus parlants amb el sistema i que aquesta fidelitat es mostra en la utilització de recursos genuïns quan han de construir espontàniament unitats lèxiques no codificades prèviament als diccionaris. Amb aquest supòsit hem fet la hipòtesi que es pot mesurar aquesta vitalitat a través de l'anàlisi dels processos i recursos de neologització considerant que cada procés, i cada recurs, representa un valor diferent en un eix de vitalitat el pol màxim del qual l'ocuparia la formació de mots nous a partir dels recursos del sistema propi, i el de menor vitalitat, els manlleus sense cap adaptació. Aquesta hipòtesi, que s'hauria de consolidar amb l'ajut de proves objectivables de caràcter psicolingüístic, ens ha dut a reunir diferents recursos en l'esquema de formació, dels quals hem extret els resultats exposats en el darrer apartat de l'exposició, i que en síntesi són els següents:

- a) La neologia espontània (amb les reserves sobre l'espontaneïtat que ja s'ha comentat), tot i que ofereix un percentatge més alt de casos neològics procedents de processos de formació que no pas de manlleus, no permet dir que mostri una situació totalment optimista si tenim en compte que, dins dels processos de formació, els recursos més significatius de l'activitat morfològica que condueixen a la lexicalització efectivament de noves paraules són menys aprofitats del que caldria esperar en una situació òptima de consolidació.
- b) En neologia planificada observem que, tot i que els recursos més genuïns de lexicalització neològica que ofereix el sistema de la llengua es podrien aprofitar més, és clara la voluntat política d'impulsar un nivell de genuïtat en les solucions neològiques.

Bibliografia

- Alvar Ezquerro, M. (dir.). (1987). «Introducción». Dins *Diccionario General Ilustrado de la Lengua Española*. Barcelona: Biblograf, 1987.
- Boulanger, J.-C. (1984). «Quelques observations sur l'innovation lexicale spontanée et sur l'innovation lexicale planifiée». *La Banque des Mots* 27.
- . (1988). «L'évolution du concept de 'néologie'. De la linguistique aux industries de la langue». Dins *Actes du Colloque sur l'histoire de la terminologie*. Bruxelles.
- . (1990). «La création lexicale et la modernité». *Le langage et l'homme* XXV, 4.
- Cabré, M. T. (1989). «La neologia efímera». Dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Miscel·lània Joan Bastardas / 1*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 37-58.

- (1990a). «Un projet sur la néologie de large diffusion». *Actes du Colloque de Lexicologie et de Lexicographie*. Lisboa: Universidade Nova de Lisboa. 34-42.
- (1990b). «La néologie dans la presse catalane. Premières données d'un observatoire de néologie». *La Banque des Mots*, numero spécial. 75-84.
- (1990c). «La neologia avui: el naixement d'una disciplina». *Límits* 9, 1991. 47-64.
- (1991). «Aspectes sobre la neologia: la novetat lèxica a través de dos diaris catalans». Dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Miscel·lània Jordi Carbonell /1*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 359-376.
- (1998). *El futur de les llengües: el cas del català*. Universitat de Barcelona, Aules de Gent Gran, gener de 1998. [conferència inèdita]
- ; Bayà, M. R.; Bernal, E.; Freixa, J.; Solé, E.; Vallès, T. (en premsa). «Évaluation de la vitalité d'une langue à travers de la néologie. I. A propos de la néologie spontanée (Cabré, Freixa, Solé). II. A propos de la néologie planifiée (Cabré, Bayà, Bernal, Vallès)». *La néologie ibérique*. Paris-Sorbonne.
- ; Freixa, J.; Solé, E. (1997). «À la limite des mots construits possibles». Dins D. Corbin et al. (ed.). *Mots possibles et mots existants. Forum de morphologie. Actes du colloque de Villeneuve d'Ascq (28-29 avril 1997)*, Publication de l'U.R.A., 382 du CNRS (SILEX)-Université de Lille III. [en col·laboració amb R. Estopà]
- ; Yzaguirre, Ll. (1995). «Stratégie pour la détection semi-automatique des néologismes de presse». *Technolectes et dictionnaires*, 2.
- Freixa, J. (1994). *La dimensió social de la neologia*. Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, març de 1994. [conferència inèdita]
- ; Solé, E.; Cabré, M. T. (1998). «Interès de la neologia en el marc de la traducció: l'Observatori de Neologia». Dins P. Orero (ed.). *Actes del III Congrés Internacional sobre Traducció*. 28-30 de març de 1996. Bellaterra: Departament de Traducció, Facultat de Traducció i Interpretació, Universitat Autònoma de Barcelona, 637-648.
- ; Solé, E.; Cabré, M. T. (1998). «Observació de la variació i el contacte de llengües en els neologismes». Dins E. Boix et al. (ed.). *El contacte i la variació lingüístics: Descripció i metodologia*. Barcelona: Cooperativa Universitària Sant Jordi; Secció de Lingüística Catalana, Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona, 89-104.
- Goffin, R. (1988). «La néologie dans un environnement plurilingue». Dins *Actes du colloque "Terminologie et technologies nouvelles"*. Quebec.
- Guilbert, L. (1975). *La créativité lexicale*. Paris: Larousse.
- Observatori de Neologia. (1997). *Neologismes documentats a la premsa en català (1995)*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada. (Papers de l'IULA. Sèrie Informes, 19).
- (1997). *Neologismes documentats a la premsa en castellà (1995)*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada. (Papers de l'IULA. Sèrie Informes, 15).

- . (1998). *Descripció quantitativa dels neologismes documentats durant l'any 1995 a la premsa en català*. Coordinació de Judit Freixa, Elisabet Solé, M. Teresa Cabré. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, 1998. (Papers de l'IULA. Sèrie Informes, 23).
- Termcat. (1997). *Diccionari de neologismes*. Barcelona: Edicions 62.